

AKADEMIA GÓRNICZO-HUTNICZA
im. Stanisława Staszica
w Krakowie

**WYDZIAŁ INŻYNIERII METALI I
INFORMATYKI PRZEMYSŁOWEJ**

Metalurgia Metali Nieżelaznych

Wykład 11

Autorzy:

prof. dr hab. inż. Jan Wypartowicz

prof. dr hab. inż. Andrzej Łędzki

dr inż. Paweł Drożdż

dr inż. Ryszard Stachura

Metalurgia aluminium

Czyste aluminium jest metalem barwy srebrzysto-białej, dość miękkim i bardzo plastycznym.

Gęstość 2.7 Mg/m^3 , temperatura topnienia $660 \text{ }^\circ\text{C}$, temp. wrzenia $2493 \text{ }^\circ\text{C}$.

Posiada duże powinowactwo do tlenu (silny odtleniacz w metalurgii stali). Na powietrzu pokrywa się szczelną błonką tlenku o grubości $2 \cdot 10^{-7} \text{ m}$.

Dobry przewodnik ciepła i elektryczności.

Cena aluminium 99.9 wynosi ok. 2600 USD/Mg .

Zastosowanie aluminium

Transport – samochody, samoloty, statki, pojazdy szynowe,

Opakowania (puszki, folie),

Aparatura do oczyszczania wody pitnej,

Budownictwo (drzwi, okna, panele),

Wyposażenie kuchni,

Linie elektryczna,

Stopy magnetyczne: stal MKM i Alnico,

Chłodnice (radiatory) w komputerach i tranzystorach,

Proszek aluminiowy w farbach i pirotechnice,

Super czyste aluminium w elektronice,

Produkcja aluminium (pierwotnego) w 2006 r. w 1000 Mg

Chiny	9 349
Rosja	3 718
Kanada	3 051
USA	2 284
Australia	1 932
Brazylia	1 498
Indie	1 104
Płd. Afryka	895
Bahrain	872

**Światowa produkcja wynosi 33 700 000 Mg,
W Polsce 50 000 Mg, w Niemczech 537 000 Mg.**

Produkcja tlenku glinowego:

Podstawowym surowcem są boksyty. Boksyt jest skałą składającą się z:

Hydrargilitu Al(OH)_3

Diasporu (bemitu) AlOOH

W Europie największe złoża: Francja i Węgry.

Boksyt w zależności od typu zawiera:

35 – 63 % Al_2O_3 , 9 – 47 % Fe_2O_3 , 0.3 – 15 % SiO_2 , 1 – 6 % TiO_2 , straty prażenia (głównie H_2O) 7 – 26 %.

Metalurgia Metali Nieżelaznych W. 11.

Wydobycie boksytów 10³ Mg

Australia	53 500
Gwinea	15 000
Brazylia	14 000
Jamajka	13 000
Chiny	9 200
Indie	8 000
Rosja	4 000

Moduł boksytowy M - istotny wskaźnik, decydujący o technologii przerobu:

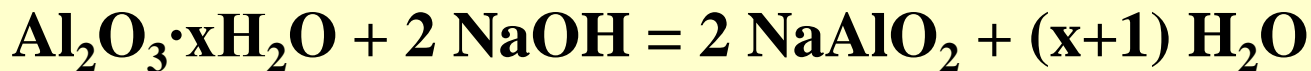
$$M = \frac{\% \text{Al}_2\text{O}_3}{\% \text{SiO}_2}$$

Dla $M > 10$ stosowana jest metoda mokra Bayera.

Dla $10 > M > 4$ metoda spiekania lub kombinowana.

Metoda Bayera:

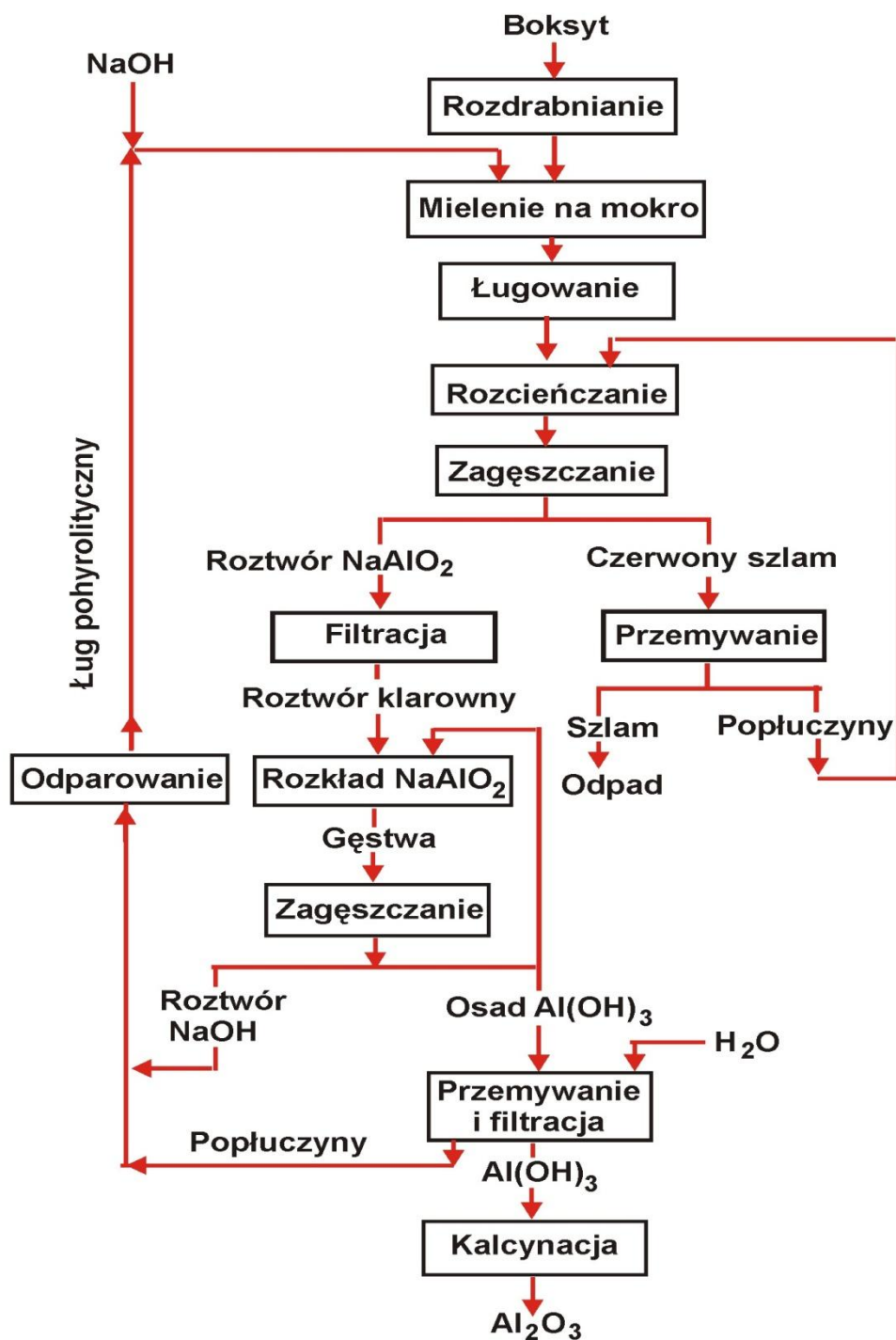
Najbardziej rozpowszechniona metoda dla boksytów dobrej jakości. Uwodniony tlenek glinu rozpuszcza się selektywnie w stężonym roztworze NaOH.

Krzemionka zawarta w boksycie reaguje z wodorotlenkiem tworząc krzemian sodowy, który przechodzi do roztworu. W wyniku reakcji z rozpuszczonym glinianem sodowym powstaje nierozpuszczalny uwodniony glinokrzemian sodowo-glinowy $\text{Na}_2\text{O} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 2\text{SiO}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$.

*Metalurgia Metali
Nieżelaznych W. 11.*

**Schemat produkcji
 Al_2O_3 metodą Bayera**

Oczyszczenie roztworu z tego związku powoduje stratę Al_2O_3 oraz NaOH . Powinno być zatem w rudzie mało krzemionki.

Większość tlenków obecnych w boksycie pozostaje nie rozpuszczona przy ługowaniu.

Ługowanie prowadzi się w serii autoklawów podgrzewanych bezpośrednio parą o ciśnieniu do 3 MPa oraz w temperaturze 220 – 230 °C.

Po oddzieleniu części nierozpuszczalnych roztwór jest chłodzony, co powoduje jego rozpad na NaOH oraz $\text{Al}(\text{OH})_3$. Dla zwiększenia szybkości rozpadu dodaje się kryształy $\text{Al}(\text{OH})_3$.

Ważny parametr roztworów glinianowych - moduł kaustyczny:

$$m_k = \frac{n_{\text{Na}_2\text{O}}}{n_{\text{Al}_2\text{O}_3}} = 1.65 \frac{c_{\text{Na}_2\text{O}}}{c_{\text{Al}_2\text{O}_3}}$$

Stosuje się również ługowanie w temperaturze 280 °C, przy ciśnieniu 12 – 15 MPa. Uzysk jest wtedy wyższy i można przerabiać gorsze gatunki boksytów.

Do wiązania tlenku tytanu używa się CaO – zamiast tytanianu sodu powstaje słabiej rozpuszczalny tytanian wapnia.

Odfiltrowany i przemyty gorącą wodą osad suszy się, a następnie wypala w piecu obrotowym przy temperaturze 1200 °C.

Produkt zawiera: 99.3 – 99.6 % Al_2O_3 , 0.4 – 0.55 % Na_2O , 0.005 – 0.04 % Fe_2O_3 i 0.01 – 0.05 % SiO_2 .

Metoda spiekania:

Nadaje się do boksytów zawierających pow. 5 % SiO₂.

Podstawowe surowce: boksyt, sodę i CaO miele się w młynie, dodając roztwór zwrotny zawierający NaOH. Powstaje zawiesina, której istotnymi parametrami są:

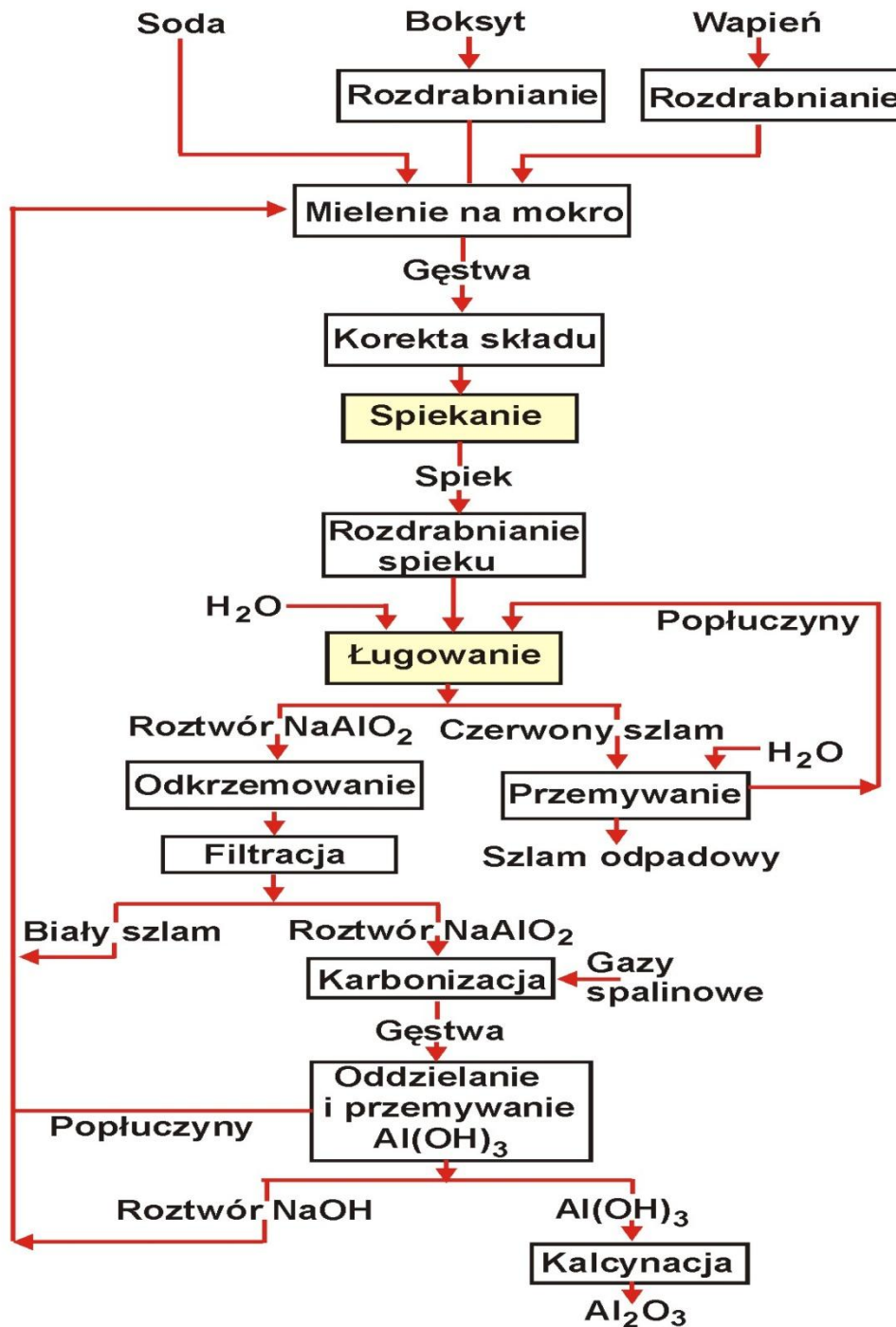
$$m_k = \frac{n_{\text{Na}_2\text{O}}}{n_{\text{Al}_2\text{O}_3} + n_{\text{Fe}_2\text{O}_3} + n_{\text{TiO}_2}}$$

$$m_w = \frac{n_{\text{CaO}}}{n_{\text{SiO}_2}}$$

Moduł sodowy utrzymuje się w przedziale 0.96 – 0.98, a moduł wapniowy między 1.4 a 1.6.

*Metalurgia Metali
Nieżelaznych W. 11.*

**Schemat produkcji Al_2O_3
metodą spiekania.**

Zawiesina pod ciśnieniem jest podawana do górnej części pieca obrotowego. Jest to długi do 100 m walec o średnicy 3 – 3.5 m, o niewielkim nachyleniu (3 %), który obraca się do 2 razy na minutę. Ceramiczne wyłożenie zasadowe.

W dolnej części piec jest ogrzewany gazem ziemnym, olejem itp. Wprowadza się zimny dmuch, a dodatkowo gorący (do 250 °C), wykorzystujący ciepło chłodzenia spieku.

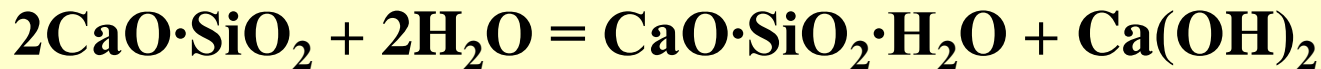
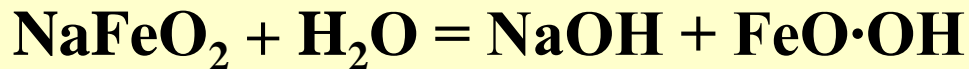
Główne 4 strefy pieca:

- Górna – strefa suszenia . Temperatura w górnej części 100 °C a w dolnej 330 °C,**
- Strefa kalcynacji – usuwania wody chemicznie związanej z Al_2O_3 i Fe_2O_3 oraz początek reakcji tych tlenków ze sodą. Temperatura w dolnej części strefy 1030 °C,**
- Strefa spiekania – zakończenie reakcji chemicznych, temperatura do 1230 °C,**
- Strefa chłodzenia do temperatury 1030 °C.**

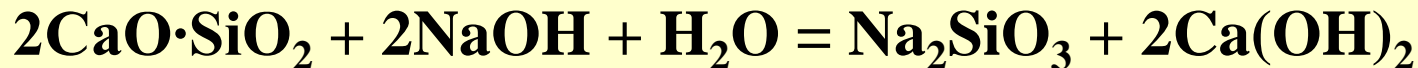
Metalurgia Metali Nieżelaznych W. 11.

Gorący spiek o ziarnistości do 300 mm wypada w dolnej części pieca. Po ochłodzeniu w bębnach jest mielony i ługowany gorącą wodą w przeciwnym kierunku.

Temperatura ługowania 95 – 98 °C. Aby utrzymać moduł kaustyczny na poziomie 1.5 dodaje się ług zwrotny. Reakcje przy ługowaniu:

Związek ten nie rozpuszcza się w roztworze glinianu sodowego. Częściowo przebiega reakcja:

Na₂SiO₃ rozpuszcza się w roztworze glinianu sodowego i wydziela się SiO₂, który musi być usunięty.

Odkrzemowanie:

Moduł krzemowy roztworu po wylugowaniu spieku wynosi 20 – 30. Dobrej jakości Al_2O_3 do produkcji aluminium musi posiadać $M > 500$.

Odkrzemowanie przeprowadza się w baterii autoklawów (np. 18 sztuk), gdzie roztwór poddaje się działaniu pary wodnej pod ciśnieniem 1.0 – 1.5 MPa.

Krzemionka wydziela się w postaci zawiesiny.

Biały szlam jest zawracany do spiekania, a czerwony idzie na hałdę. Nie opracowano dobrej technologii jego przerobu.

Skład roztworu przed i po odkrzemowaniu (g/dm³):

Składnik	Przed odkrzemowaniem	Po odkrzemowaniu
Na₂O całk.	160 - 170	160 - 165
Na₂O kaust.	145 - 155	145 - 155
Al₂O₃	150 - 160	150 - 155
SiO₂	6 - 8	0.7 – 1.2
Gęstość	1.26 t/m³	1.30 t/m³

Na₂O całk. obejmuje także węglan sodowy w roztworze.

Rozkład roztworu glinianowego:

- Przez 2 – stopniową karbonizację.
- Przez karbonizację i dalszy samorzutny rozkład (jak w metodzie Bayera).

Karbonizacja – nasycanie roztworu gazowym CO₂. Najpierw rozkłada się glinian sodowy, a następnie krzemian sodowy.

W pierwszym stopniu karbonizacji wydziela się 80 % całkowitej ilości Al₂O₃ w formie wodorotlenku Al(OH)₃, przy zawartości SiO₂ poniżej 0.1 %.

W drugim stopniu wydziela się Al(OH)₃ zanieczyszczony 0.5 – 0.7 % SiO₂. Nie nadaje się on do produkcji aluminium, lecz może być użyty np. do wyrobu siluminów.

Dla osiągnięcia wysokiej jakości (M > 1000) należy przeprowadzić odkrzemowanie przy pomocy CaO.

Osad Al(OH)₃ poddawany jest następnie przemywaniu i filtracji.

Z roztworu wydzielić można również $\text{Ga}(\text{OH})_3$, z którego otrzymuje się gal metaliczny.

Kalcynacja prowadzona jest piecu obrotowym, bardzo podobnym do pieca do prażenia. Maksymalna temperatura kalcynacji $1250\text{ }^\circ\text{C}$.

Stosuje się również kalcynację w krótkich piecach obrotowych lub w procesie zawieszinowym.

Al_2O_3 występuje w dwóch odmianach krystalograficznych: α i γ .

Odmiana γ łatwiej rozpuszcza się w elektrolizerze, ale jest też bardziej higroskopijna.

Skład surowców i produktów dla metody spiekania.

Skład	Boksyt	Spiek	Czerwony szlam	Biały szlam
Al₂O₃	49 - 50	35	10 - 12	31
SiO₂	8.2 – 8.4	7	12 - 13	26
Fe₂O₃	21 - 24	15	33 - 34	0.25
TiO₂	2.5 – 2.7	1.6	3.4 – 3.7	-
CaO	0.6 - 1	11	21 - 24	-
Na₂O	-	27	5 - 6	26
SO₃	0.1 – 1.2	-	0.4 – 0.8	5
Straty prażenia	13.8– 14.6	-	7 - 8	

Inne materiały - sole fluorowe:

Kriolit Na_3AlF_6 ,

Fluorek glinowy AlF_3 , fluorek wapnia CaF_2 , fluorki litu i magnezu.

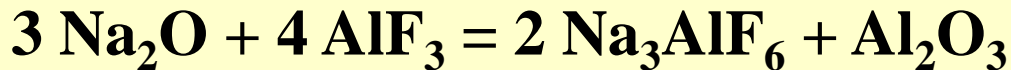
Kriolit rodzimy występuje na Grenlandii.

Kriolit syntetyczny produkuje się:

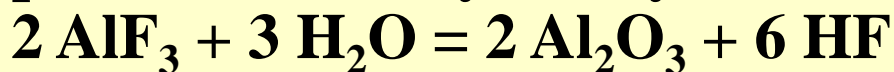
- Przez działanie kwasu fluorowodorowego na alkaliczny roztwór glinianu sodowego:

- Przez reakcję tlenku sodowego z fluorkiem glinu:

Fluorek glinu zużywa się w procesie elektrolizy na skutek parowania lub hydrolizy:

Elektroliza tlenku glinowego

Elektrolizie podlega tlenek glinowy rozpuszczony w stopionych solach, których głównym składnikiem jest kriolit Na_3AlF_6 . Stanowi on z reguły 75 % masy elektrolitu.

Elektrolit zawiera:

Al_2O_3 w ilości 2 – 6 %,

AlF_3 w ilości 2 – 12 %,

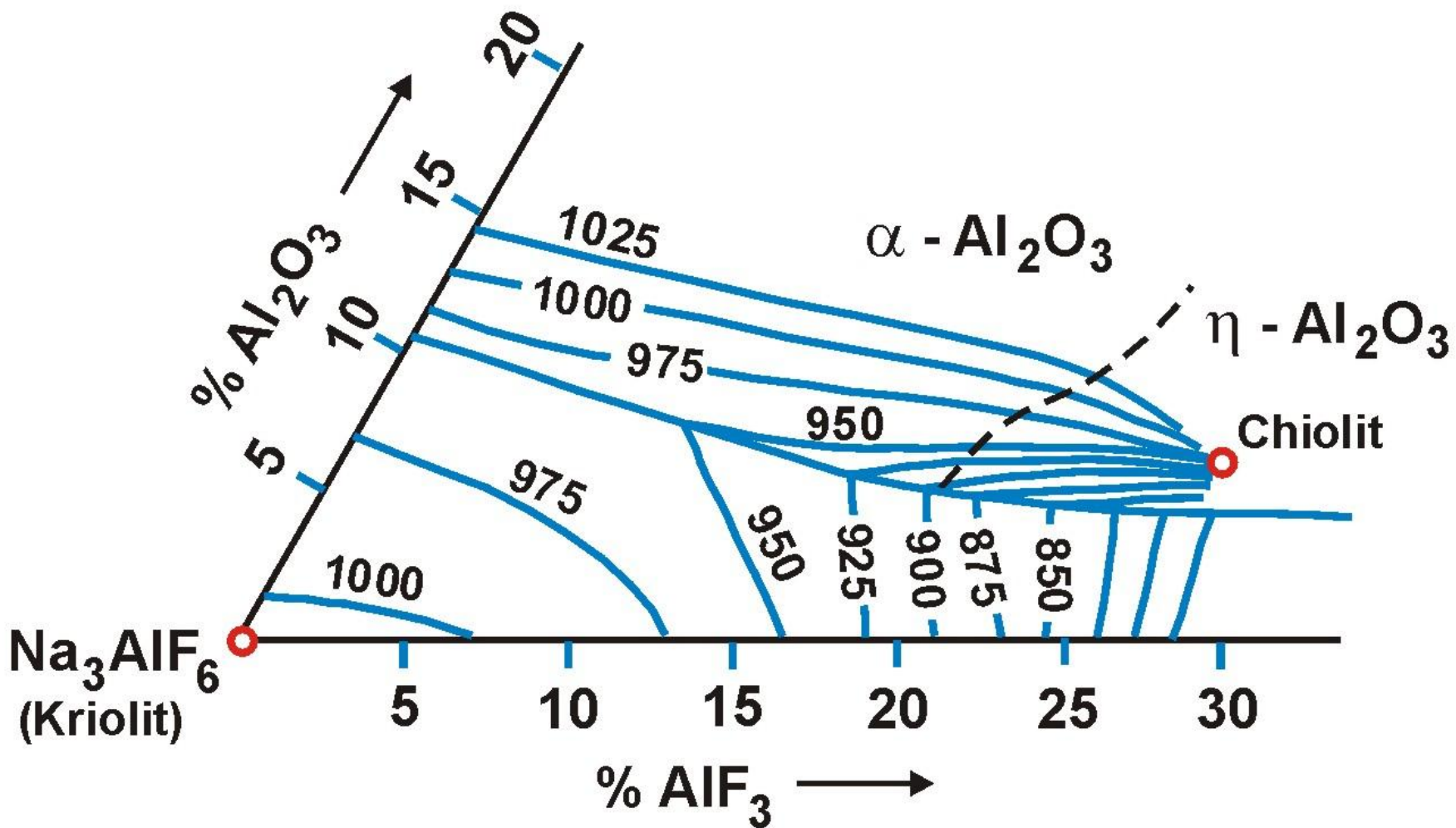
CaF_2 w ilości 2 – 5 %

Niekiedy LiF oraz MgF_2 – do 5 %.

Elektrolit musi spełniać dwa podstawowe warunki:

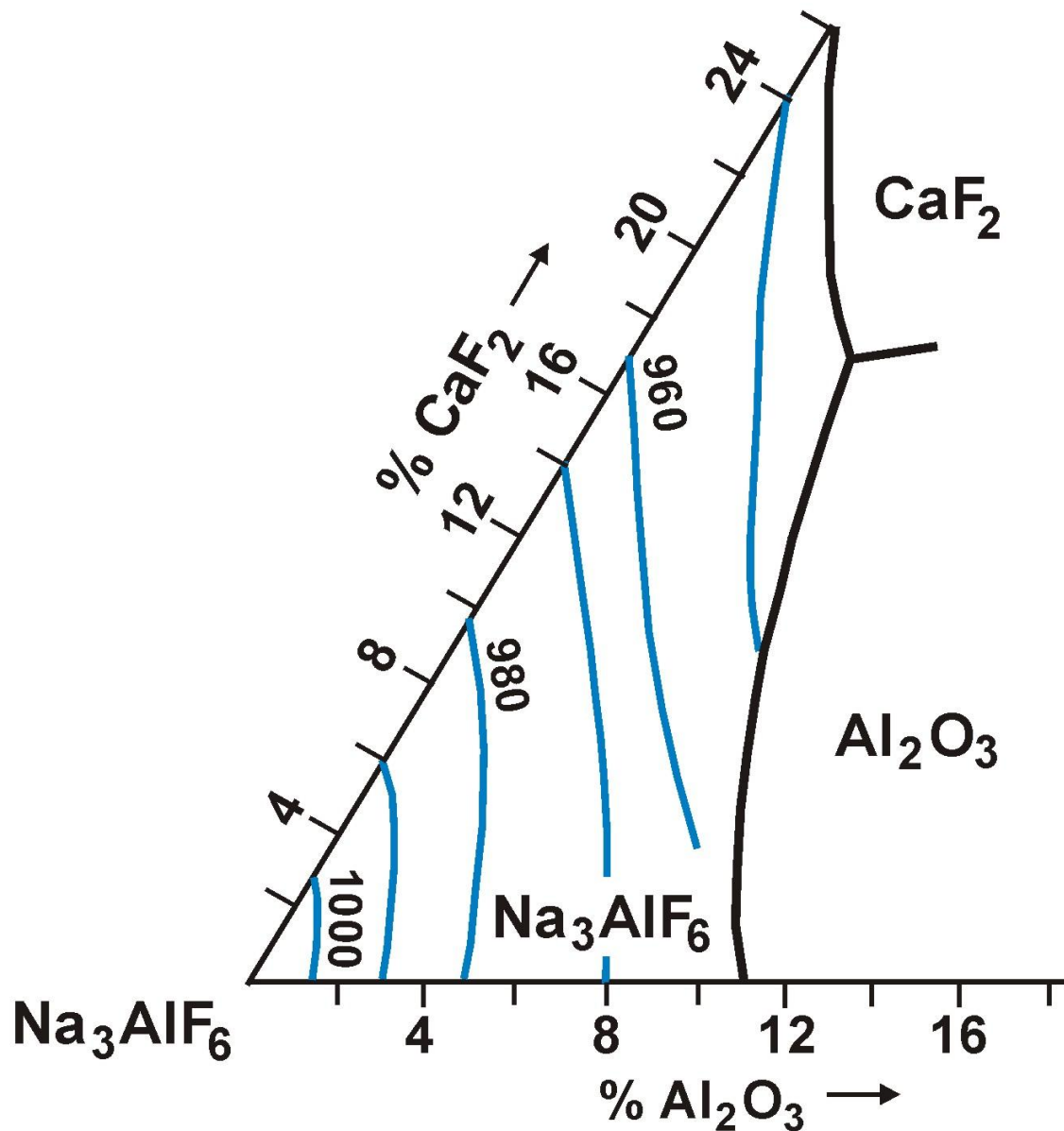
- Rozpuszcza w sobie Al_2O_3 ,**
- Nie zawiera składników, które wydzielają się wraz z aluminium.**

Powierzchnia likwidus układu $\text{Na}_3\text{AlF}_6\text{-AlF}_3\text{-Al}_2\text{O}_3$

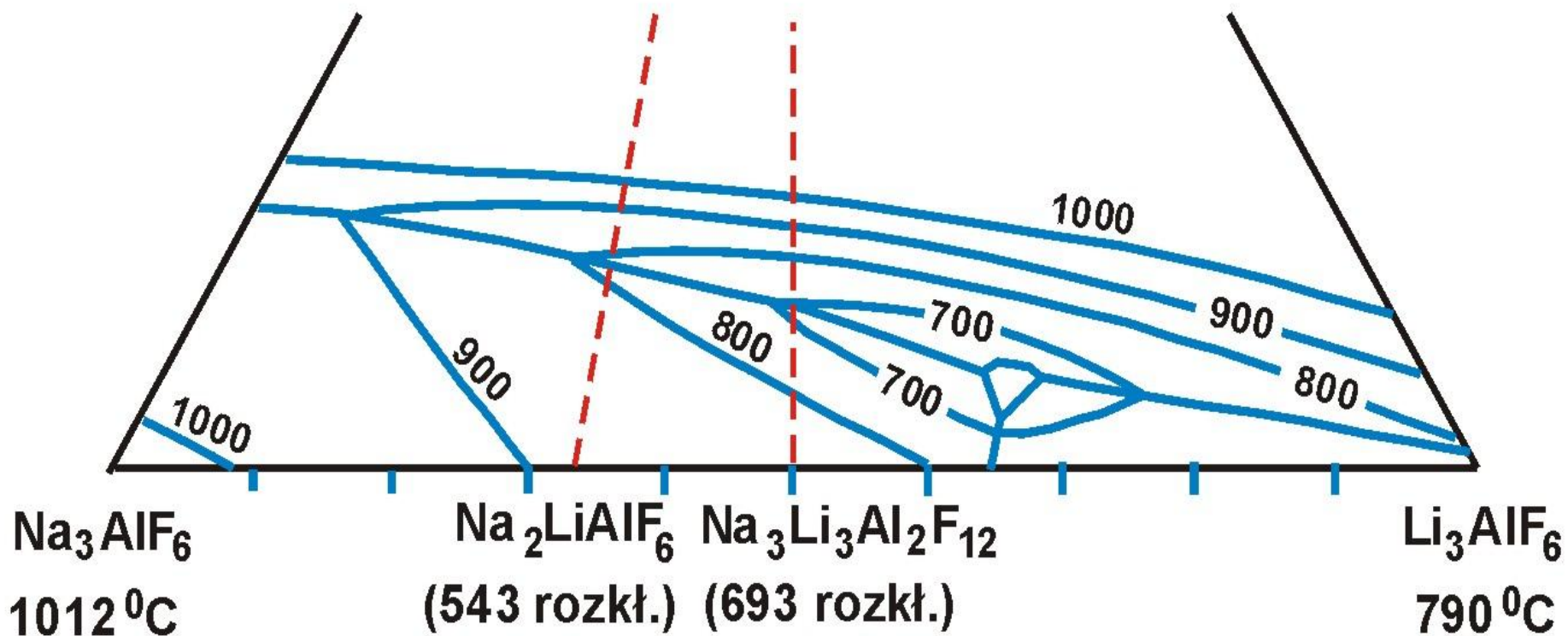

$\text{Na}_5\text{Al}_3\text{F}_{14}$ - chiolit

**Powierzchnia likwidus
układu Na_3AlF_6 - CaF_2 -
 Al_2O_3**

Powierzchnia likwidus układu Na_3AlF_6 - Li_3AlF_6 - Al_2O_3

Dodatek Al_2O_3 i fluorków do kriolitu obniża temperaturę pracy do 940 – 980 °C.

Fluorek wapnia (3 – 8 %) nie jest dodawany celowo, tlenek wapnia jest zanieczyszczeniem tlenku glinu. Hamuje on parowanie elektrolitu, lecz obniża rozpuszczalność Al_2O_3 i przewodność elektryczną, a podnosi gęstość, lepkość i napięcie powierzchniowe.

Podobnie pojawia się w elektrolicie fluorek magnezu (0.1 – 0.3 %). Bywa dodawany celowo, gdyż obniża zwilżalność węgla przez elektrolit.

Fluorek litu hamuje parowanie, obniża gęstość i lepkość; podnosi przewodność elektryczną. Obniża jednak rozpuszczalność Al_2O_3 i jest dość kosztowny.

Podobnie zachowuje się fluorek glinu, jednak obniża rozpuszczalność Al_2O_3 i łatwiej paruje.

Dodatkowe warunki:

- Wysoka przewodność elektryczna,
- Gęstość niższa niż ciekłego aluminium w temperaturze procesu (2.3 Mg/m^3),
- Niskie ciśnienie par składników elektrolitu,
- Niska rozpuszczalność aluminium w elektrolicie,
- Słaba zwilżalność dla cząstek węgla.

Kriolit przy topieniu ($1010 \text{ }^\circ\text{C}$) ulega dysocjacji (w 30 %):

Przy dodatku Al_2O_3 powstają w kriolicie różne złożone aniony, jak: AlOF_3^{2-} , AlOF_5^{4-} , $\text{Al}_2\text{O}_2\text{F}_4^{2-}$.

Warunki elektrolizy:

Elektrolizę prowadzi się przy temperaturach ok. 15 °C wyższych, niż temperatura początku krystalizacji elektrolitu (likwidus).

Dodatek Al_2O_3 nie może być zbyt duży, gdyż nie rozpuszczony Al_2O_3 (cięższy niż metaliczne aluminium) gromadziłby się pod nim na katodzie.

Gęstość elektrolitu – bardzo ważny parametr. Grozi bowiem, że aluminium będzie się unosić poprzez konwekcję i utleniać na anodzie do Al_2O_3 .

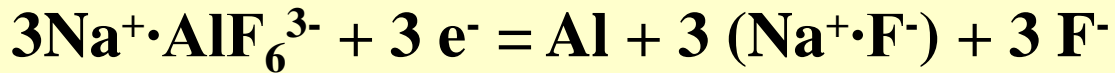
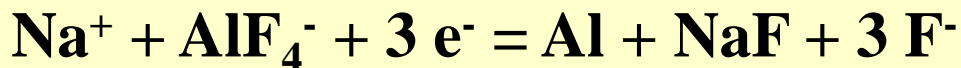
Inne ważne własności fizyczne elektrolitu:

- Napięcie międzyfazowe między elektrolitem a węglem powinno być duże,**
- Dobre przewodnictwo elektryczne.**

Procesy katodowe:

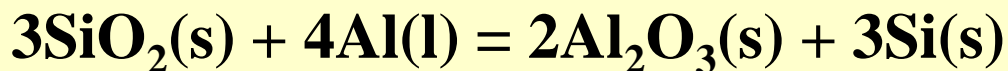
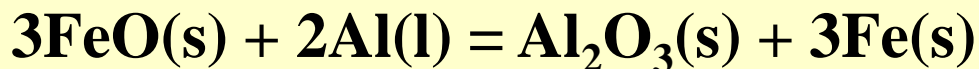
Liczbę kriolitową (stosunek NaF do AlF₃) należy utrzymywać w takich granicach (2.7 - 2.9), aby nie występowało równoczesne wydzielanie glinu i sodu.

Reakcja katodowa:

Różnica napięcia wydzielania między Al a Na wynosi tylko 250 mV. Ponieważ liczba przenoszenia kationów sodowych jest duża (pow. 0.95), zatem przy katodzie powstaje nadmiar Na⁺·F⁻.

Możliwe są także reakcje innych składników z wydzielonym aluminium:

Żelazo i krzem rozpuszczają się w ciekłym aluminium. Metale bardziej elektroujemne niż aluminium (Li, Na, Mg) wydzielają się katodowo w bardzo niewielkich ilościach. Przy 5 % MgF_2 w elektrolicie – w aluminium występuje 0.015 % Mg. Ilość sodu w aluminium – ok. 80 ppm.

Reakcje anodowe:

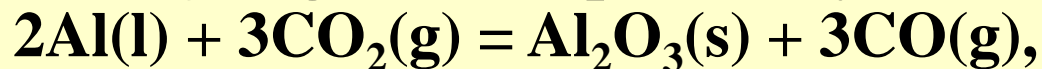
Gdyby anoda była obojętna, najpierw wydzielaliby się tlen, następnie chlor i fluor. W przypadku anody węglowej:

- Przy niskich gęstościach prądowych (do 200 A/m^2) wydzielają się CO,**
- Przy wyższych gęstościach głównym produktem jest CO_2 .**

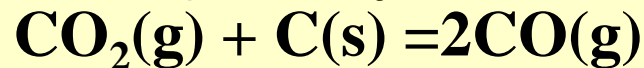
Przy gęstościach $8 - 10 \text{ kA/m}^2$ wydzielają się 98 % CO_2 .

W przemysłowych gazach anodowych występuje do 50 % CO, jest on jednak pochodzenia wtórnego.

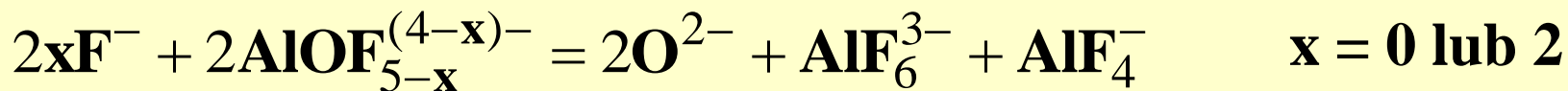
1. Reakcja z glinem rozpuszczonym w elektrolicie:

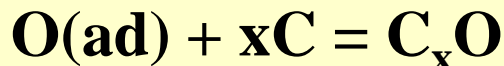
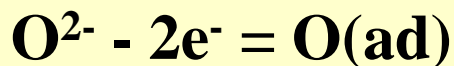
2. Reakcja z cząstkami węgla w elektrolicie:

Proces anodowy jest złożony. W pierwszej kolejności dysocjuje kompleks tlenofluorkowy:

W drugim etapie utlenia się anion tlenowy i chemisorbuje na węglowej anodzie:

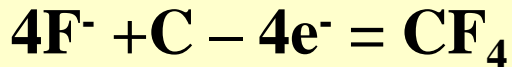
Stąd może powstać CO albo CO₂.

Szybkość procesu kontroluje desorpcja gazowych produktów z elektrody.

Efekt anodowy:

Gdy tlenek glinowy ulegnie wyczerpaniu (szczególnie w obszarze anody), następuje przy stałej wielkości prądu wzrost napięcia w elektrolizerze.

Na anodzie zachodzi wtedy proces:

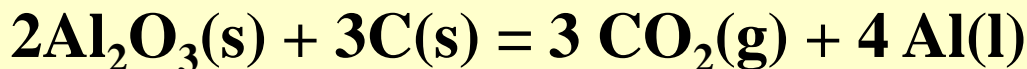
Gazowy CF_4 pokrywa anodę cienką warstwą, która powoduje wzrost napięcia (od wartości ok. 4 V do 20 – 50 V). Gazy anodowe zawierają do 20 % CF_4 .

Do efektu anodowego dopuszcza się celowo, kontrolując w ten sposób pracę elektrolizera. Obecnie zazwyczaj jeden efekt na co najmniej 24 godziny.

Efekt usuwa się, dodając Al_2O_3 oraz mieszając elektrolit, co usuwa warstwę CF_4 .

Wydajność prądowa:

Sumaryczna reakcja w elektrolizerze:

Z prawa Faradaya wynika, że przy elektrolizie Al_2O_3 rozpuszczonego w kriolicie na katodzie wydzielą się 0.336 g na amperogodzinę ładunku elektrycznego.

W efekcie reakcji z gazami anodowymi ilość ta jest mniejsza. Rzeczywista wydajność prądowa wynosi 86 – 94 %.

Na wydajność prądową wpływają głównie:

Temperatura – ze wzrostem temperatury wydajność prądowa spada (o 2 % na każde 15 °C),

Gęstość prądu – ze wzrostem wydajność również rośnie.

Wpływ składu elektrolitu wyraża się przez liczbę kriolitową oraz przez stężenie Al_2O_3 i innych składników. Dla wydajności prądowej optymalna wartość liczby kriolitowej wynosi 2.7 – 2.9.

Dla obniżenia temperatury podjęto próby użycia elektrolitu o liczbie kriolitowej bliskiej 2. Występuje tu jednak silniejsze parowanie składników.

Bilans napięcia- wydajność napięciowa:

Napięcie średnie składa się z napięcia roboczego i dodatkowego:

$$U_{\text{śr}} = U_{\text{r}} + U_{\text{dod}}$$

Napięcie robocze jest sumą:

E – napięcia rozkładowego wydzielenia Al w danych warunkach,

ΔU_{el} – spadku napięcia w elektrolicie,

ΔU_A – spadku napięcia na anodzie,

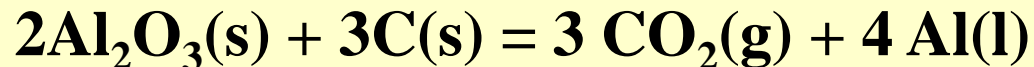
ΔU_K – spadku napięcia na katodzie,

ΔU_{prz} – spadku napięcia w przewodach elektrolizera.

$$U_r = E + \Delta U_{el} + \Delta U_A + \Delta U_K + \Delta U_{prz}$$

Napięcie rozkładowe E składa się z trzech składników:

$E_r(\text{CO}_2)$ - napięcie rozkładowe odpowiadające reakcji:

W temperaturze elektrolizy 960°C wynosi ono 1.2 V .

η_A – nadnapięcie anodowe, wynoszące $0.25 - 0.5 \text{ V}$ w zależności od temperatury i gęstości prądowej,

η_K – nadnapięcie katodowe, wynoszące $0.1 - 0.2 \text{ V}$, w zależności od temperatury i liczby kriolitowej.

$$E = E_r(\text{CO}_2) + \eta_A + \eta_K$$

W praktyce napięcie rozkładowe wynosi od 1.45 V przy niskich gęstościach prądowych do 1.70 V przy wysokich.

Napięcie dodatkowe obejmuje dwa składniki:

- Wzrost napięcia wynikający z efektów anodowych,**
- Spadek napięcia na doprowadzeniach od prostownika do hali elektrolizy, obliczony na jeden elektrolizer.**

Wydajność napięciowa wyraża się:

$$\eta_U = E / U_{\text{śr}}$$

Przy $E = 1.65 \text{ V}$ oraz $U_{\text{śr}} = 4.0 \text{ V}$ mamy $\eta_U = 0.4125$.

Sprawność energetyczna jest iloczynem sprawności prądowej i napięciowej:

$$\eta_{\text{EN}} = \eta_I \cdot \eta_U$$

Bilans energii:

- na przeprowadzenie reakcji chemicznych – 5.64 kWh/kg Al,**

- na ogrzanie surowców do temperatury procesu – 0.6 kWh/kg Al.
- rzeczywisty wydatek energii – 13 kWh/kg Al (w nowszych zakładach).

Konstrukcja elektrolizerów:

Część katodowa stanowi wannę w kształcie prostopadłościanu. Dla średniej wielkości elektrolizerów długość 10 m, szerokość 5 m, głębokość 1.5 m.

Zbudowana z blach stalowych, wyłożona wewnątrz materiałem izolacyjnym i ogniotrwałym.

Katodę stanowi wewnętrzna warstwa wyłożenia, zbudowana z bloków węglowych i uszczelniona materiałem węglowym. Stosuje się też katody tzw. monolityczne, całe wykonane z masy węglowej.

W otworach w dolnej części katody umieszczone są sworznie katodowe, łączące katodę z tzw. szyną katodową.

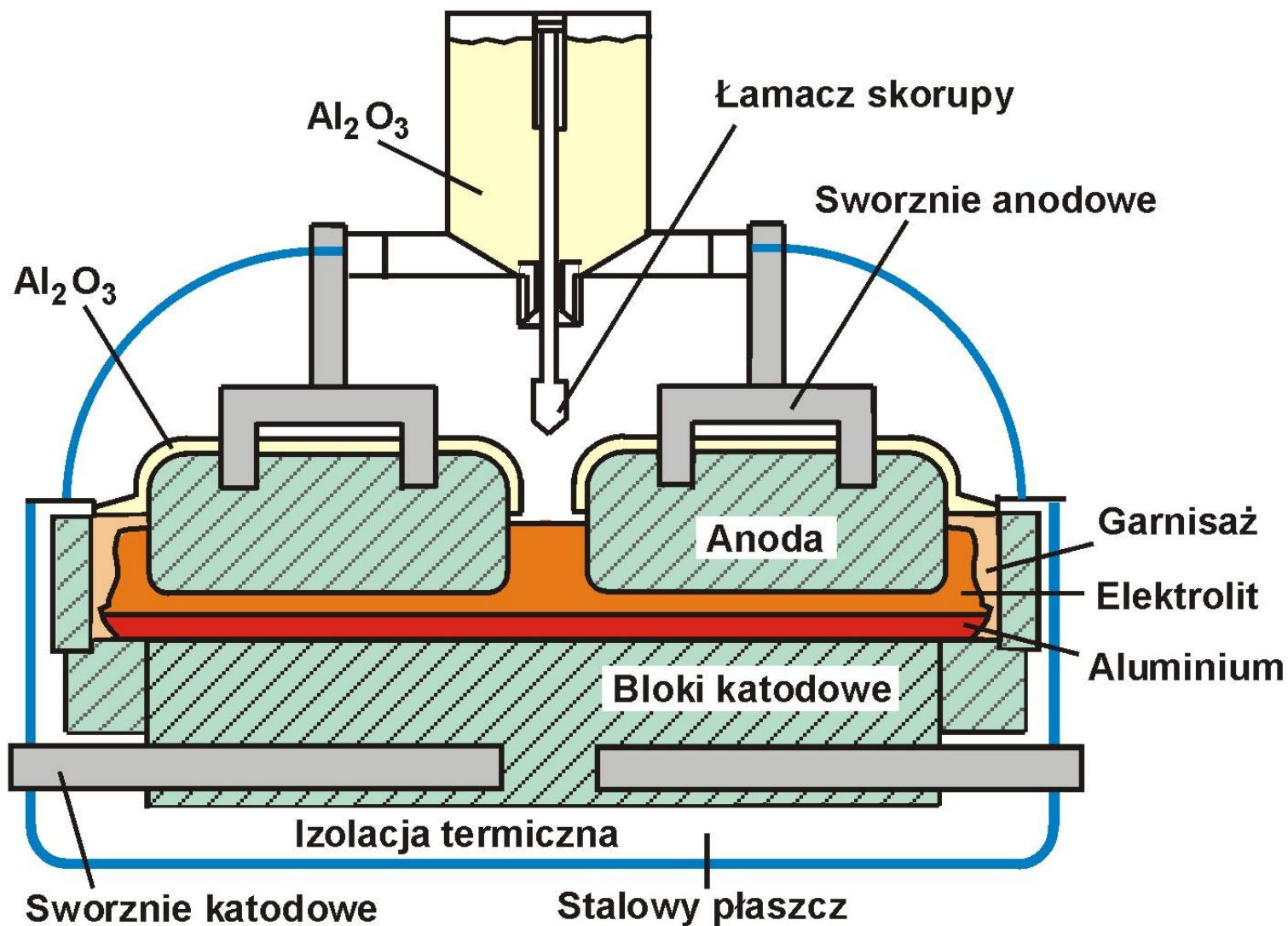
W pracującym elektrolizerze na katodzie znajduje się warstwa 200 – 280 mm ciekłego aluminium, która jest właściwą katodą.

Na bocznych ścianach węglowych tworzy się tzw. garnisaz. Jest to mieszanina eutektyczna Na_3AlF_6 i Al_2O_3 , z którą w sposób mechaniczny zmieszane są również kryształy kriolitu i Al_2O_3 .

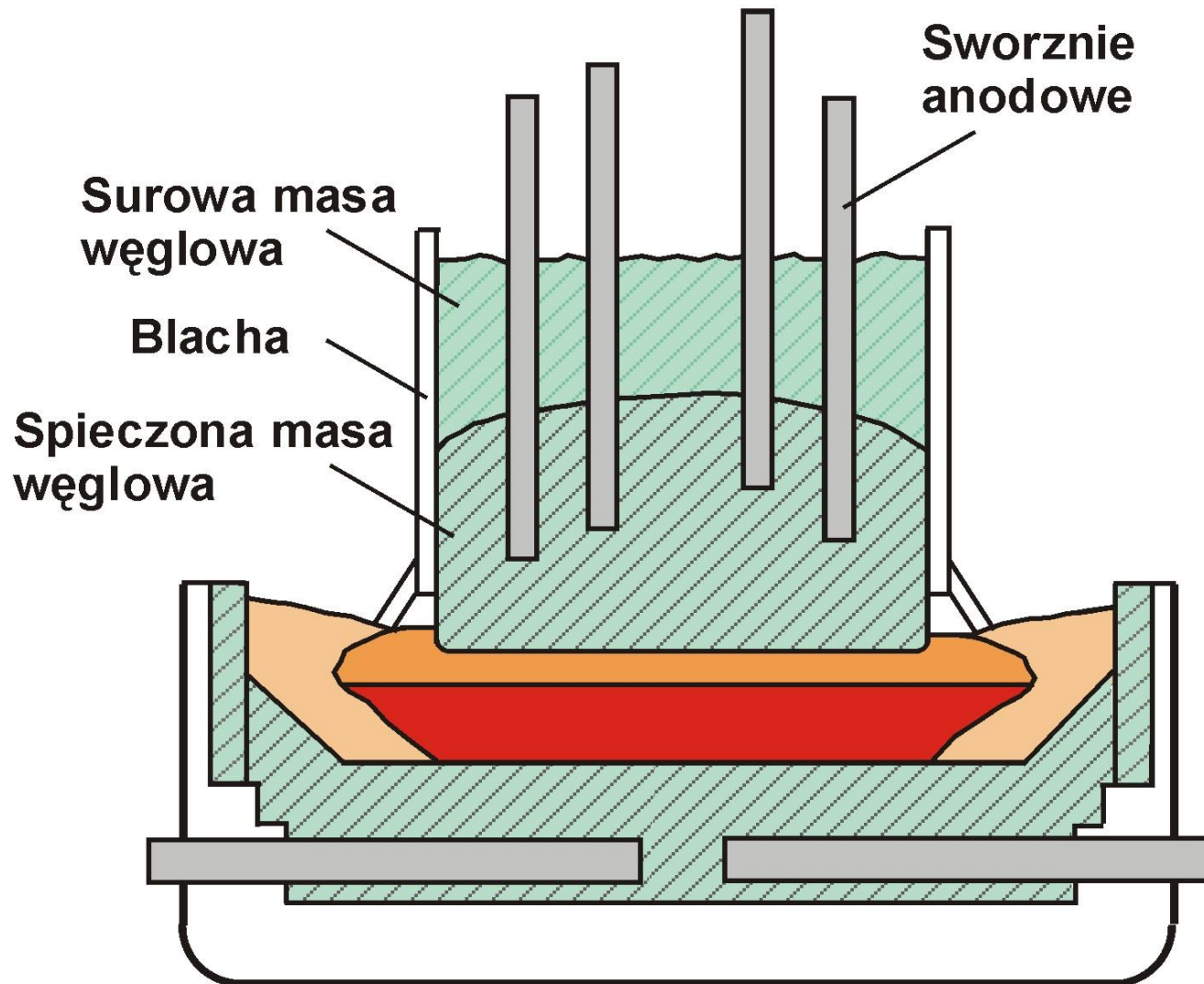
Grubość warstwy garnisazu 150 – 250 mm. Bez ochronnej warstwy garnisazu elektrolit spowodowałby erozję ściany węglowej.

Żywotność elektrolizera do 5 lat. W tym czasie bloki katodowe są penetrowane przez NaF ; tworzy się w nich także Al_4C_3 . Objętość bloków rośnie i wanna deformuje się.

Elektrolizer z wstępnie spieczonymi elektrodami

Elektrolizer z elektrodami samospiekającymi

Powierzchniowa warstwa elektrolitu jest w stanie stałym. Na niej znajduje się 30 – 50 mm warstwa Al_2O_3 . Jest to izolacja cieplna, ponadto Al_2O_3 podgrzewa się i traci wodę.

Część anodowa:

Stosuje się dwa typy anod:

- **Samospiekające (Soederberga)**
- **Wstępnie spieczone.**

Materiał jest identyczny. Różnica polega na tym, że przy anodach Soederberga energię do procesu spiekania stanowi ciepło wyprodukowane w elektrolizerze.

Anody produkowane są z koksu naftowego, koksu pakowego i smoły (produkty suchej destylacji węgla oraz ropy naftowej).

Anody spiekane formuje się z masy węglowej pod ciśnieniem 350 atm, w temperaturze 110 – 160 °C. Stosuje się też ubijanie wibracyjne przy niższych ciśnieniach.

Elektrody są wolno podgrzewane do 1000 – 1250 °C i wypalane w tej temperaturze przez kilka dni.

W anodzie umieszcza się następnie sworznie dla doprowadzenia prądu.

Czas pracy anody spiekanej 2 – 3 tygodnie.

Na 1 kg aluminium zużywa się teoretycznie 0.33 kg węgla, w praktyce do 0.48 kg. Na ogół przy wyższych gęstościach prądu mniejsze zużycie. 10 – 30 % zużycia wynika z utleniania powietrzem lub reakcją z CO₂ w gazie anodowym.

Anody Soederberga umieszczone są w płaszczu z blachy stalowej (dolna część może być z aluminium). W górnej części anody materiał jest w stanie ciastowatym, w środkowej gęstnieje, a dopiero w dolnej jest spieczony. Z boku anody (lub z góry) umieszczone są sworznie doprowadzające prąd.

Anody z górnym doprowadzeniem mają dłuższe sworznie, które równocześnie służą jako konstrukcja nośna. Przy przesuwaniu anody w dół dolne sworznie są wyjmowane.

Zalety elektrod spiekanych:

- Gazowe produkty koksowania nie zanieczyszczają zakładu,**
- Elektrolizery można szczelnie zamknąć,**
- Spiekane anody mają lepsze przewodnictwo elektryczne niż samospiekające,**
- Większa wytrzymałość mechaniczna – nie tworzy się piana węglowa,**
- Całkowita masa spiekanych anod jest znacznie niższa niż anody Soederberga – elektrolizer ma lżejszą konstrukcję.**
- Można utrzymywać odpowiednią odległość między elektrodami.**

Spust aluminium z elektrolizera:

Wyprodukowane aluminium ściąga się co dwa dni przy pomocy kadzi próżniowej o pojemności 5 – 10 Mg.

Poziom metalu obniża się o 2-3 cm, przez co zwiększa się napięcie robocze. Należy zatem obniżyć anodę.

Rafinacja elektrolityczna aluminium:

W procesie elektrolizy otrzymujemy aluminium o czystości 99.5 – 99.8 %. Do produkcji folii potrzebna jest czystość 99.99 %.

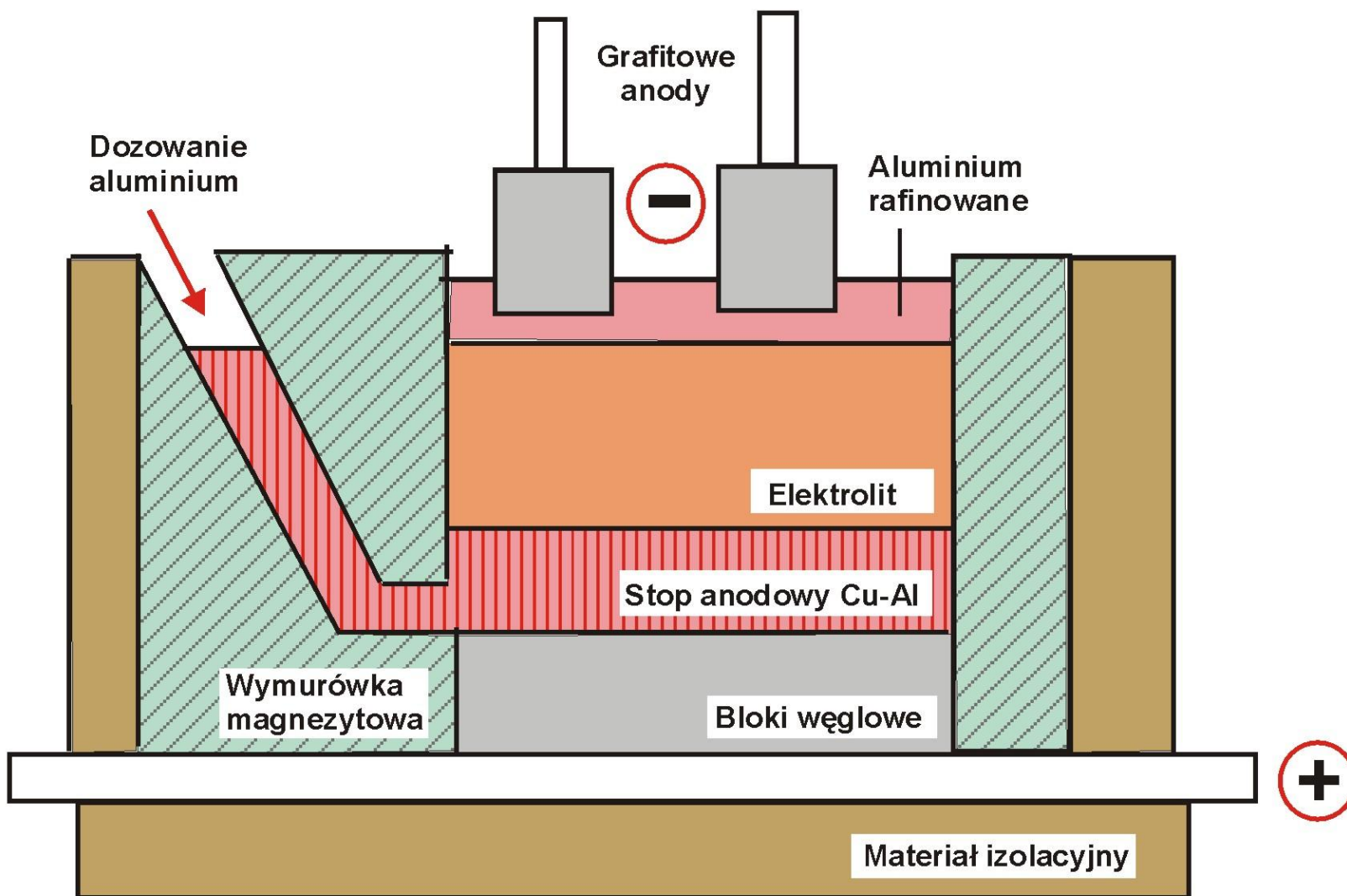
Stosuje się tzw. trójwarstwową rafinację aluminium.

W procesie rafinacji anodą jest stop 70 % aluminium i 30 % miedzi (dla obciążenia) i jest to dolna warstwa o gęstości ok. 3 Mg/m³. Środkową warstwę tworzy elektrolit, o niższej gęstości niż anoda, a górną czyste aluminium.

Typowy skład elektrolitu: 23 % AlF₃, 17 % NaF i 60 % BaCl₂, gęstość ok. 2.7 Mg/m³.

Proces przebiega w temperaturze 750 °C.

Elektrolityczna rafinacja aluminium

Metalurgia Metali Nieżelaznych W. 11.

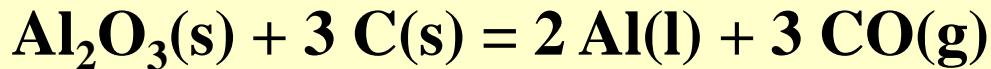
Metale bardziej elektrododatnie niż aluminium (Cu, Si, Fe) nie rozpuszczają się anodowo.

Metale bardziej elektroujemne niż aluminium (Na, Ca, Mg) nie wydzielają się katodowo.

Alternatywne metody produkcji aluminium

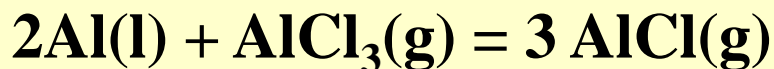
Wysokie zużycie energii elektrycznej w produkcji aluminium skłania do poszukiwań procesów alternatywnych.

Karbotermiczna redukcja Al_2O_3

Proces ten przebiega dopiero przy temperaturach powyżej 2000 °C. Powstające aluminium reaguje z węglem, tworząc węglik Al_4C_3 i tleno-węglik $\text{Al}_4\text{O}_4\text{C}$, które rozpuszczają się w aluminium. Powstaje również gazowe Al_2O .

Otrzymany w wyniku redukcji techniczny metal rafinowany jest metodą podchlorkową:

Reakcja przy 1300 °C przebiega w prawo, a przy 700 °C – w lewo.

Kanadyjska firma Alcan uruchomiła instalację, w której boksyt redukuje się koksem w piecu łukowym w temperaturze 2000 °C.

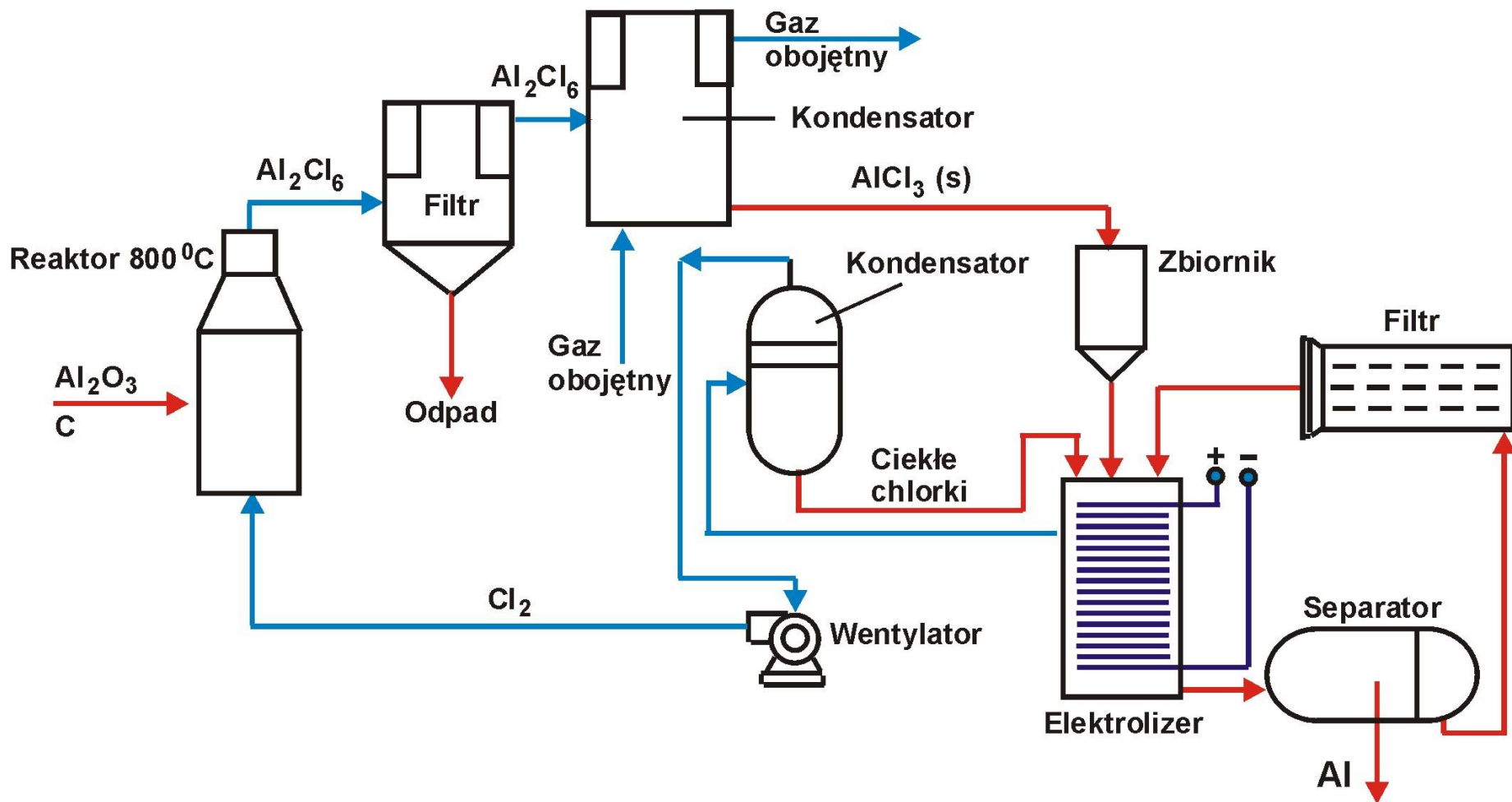
Powstaje stop: 50 % Al, 30 % Fe, 10 % Si, 5 % Ti i 5 % C. Rafinuje się go metodą podchlorkową, która jednak charakteryzuje się trudnościami z dobozem materiałów odpornych na korozyjne działanie gazowych chlorków.

Metoda elektrolizy ze stopionych chlorków.

Czysty stopiony chlorek glinu ma niskie przewodnictwo elektryczne. Używa się go w roztworze innych chlorków metali alkalicznych. Elektroliza polega na wydzieleniu chloru na anodzie, a glinu na katodzie.

Proces w zależności od składu elektrolitu można prowadzić w zakresie temperatur 100 – 750 °C.

Produkcja Al przez elektrolizę stopionych chlorków

Wydzielanie stałego glinu w postaci zwartej warstwy jest jednak trudne. Na ogół glin narasta dendrytycznie i ostatecznie przyjmuje postać proszku. Taka postać produktu jest nieopłacalna ekonomicznie.

Aktualnie próbuje się stosować anody obojętne, wykonane z cermetali lub kompozytów metaliczno-tlenkowych. Anody takie nie wypalają się w procesie i wydzielają się na nich tlen zamiast dwutlenku węgla (stosunek objętości 1:1.54).